

Radoslav Tomić

JURAJ PAVLOVIĆ, SLIKE RELIGIOZNE TEMATIKE

UDK: 75.046 Pavlović, J.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 8. III. 1997.

Radoslav Tomić
Ministarstvo kulture RH
Konzervatorski odjel - Split
21000 Split, HR
Poljudsko šetalšte 15

Autor objavljuje skupinu slika religiozne tematike splitskoga slikara Jurja Pavlovića (1803.-1886.). Raspravlja o metodi njegova rada koja se temeljila na uporabi grafičkih predložaka. Isto tako ukazuje da su slikari Marko Radoničić (Dobrota, 1785.-1824.) i Venerio Trevisan (Vodnjan, 1797.-1871.) pri izradi postaja Križnoga puta također rabili grafičke predloške nastale prema Križnome putu iz mletačke crkve Santa Maria del Giglio.

Nedavna je retrospektivna izložba slikara Jurja Pavlovića¹⁾ pokazala da je riječ o amateru koji u splitskoj malograđanskoj i zatvorenoj sredini 19. stoljeća portretira članove obitelji, rođake i prijatelje. Izradio je i portrete brojnih crkvenih ličnosti, u prvom redu biskupa i nadbiskupa, za Sjemenište u Splitu, koristeći se starijim predlošcima.²⁾ Amaterska razina njegova rukopisa posebno je vidljiva u skupini djela religiozne tematike. To da je kolebljivo i nevjesto kopirao Rafaelova djela, već je poznato.³⁾

U izvedbi oltarnih pala i slika za potrebe kućne pobožnosti Pavlović se u prvom redu oslanjao na Correggia. Doslovna je kopija Correggiove *Madonna della Scala* (Parma, Galerija)⁴⁾ Pavlovićeva *Bogorodica s Djetetom* (Split, priv. vlasništvo). Tome treba pridodati i dvije oltarne pale koje nisu bile izložene na spomenutoj retrospektivi, a predočuju Pavlovićeovu metodu rada. Jedna prikazuje *Gospu od Ružarija sa sv. Mihovилоm i sv. Martinom*, a nalazi se u župnoj crkvi u Kaštel Kambelovcu. Nju kao Pavlovićevo djelo spominje župnik Pavao Britvić 1883. godine.⁵⁾ Druga je *pala Bogorodica s Djetetom, sv. Jeronimom i Sebastijanom* u splitskoj crkvi Sv. Križa u Velom varošu.⁶⁾

Na obje pale likovi Bogorodice i Djeteta preuzeti su s Correggiovine slike *Bogorodica svetoga Sebastijana* (Dresden, Galerija).⁷⁾

Diletantske su Pavlovićeve slike *Slijepi Belizarije i Sv. Kajo papa*.⁸⁾ Tim se dvjema slikama mogu priključiti i četiri platna s prikazima evanđelista iz župne crkve u Kaštel Kambelovcu.⁹⁾ I u njihovom slučaju nije isključivo riječ o nedostatku invencije, već u prvom redu o nesigurnom oblikovnom postupku. Što se pak tiče Pavlovićeve slike *Sv. Kajo papa* (Split, crkva Gospe od Dobrića), nije isključeno da je slikar za predložak koristio portret istoimenoga sveca kojega je 1826. godine za crkvu sv. Kaje u Solinu izradio Rafo Marini.¹⁰⁾

Juraj Pavlović, *Bogorodica s djetetom, sv. Jeronimom i sv. Sebastijanom*, Split, crkva sv. Križa. Foto: Ž. Bačić.

Kopiranje starijih predložaka značajka je i drugih slikara u Dalmaciji u 19. stoljeću prije pojave Vlaha Bukovca. U portretu Franceske Andrović slikar Rafo Martini preuzima lik Beatrice Cenci sa slike koja se pripisuje Guidu Reniju.¹¹⁾ Ivan Skvarčina, neosporno snažnija umjetnička ličnost u odnosu na Pavlovića, kopira Tizianovu sliku *Sv. Marko između sv. Kuzme i Damjana, Roka i Sebastijana*.¹²⁾ I riječki slikar Ivan Simonetti višekratno kopira Tizianova djela.¹³⁾ Upravo je u tom smjeru poticaja i pobuda, imitacije i invencije moguće raščlaniti slikarstvo 19. stoljeća u Dalmaciji i cijeloj Hrvatskoj. Preuzi-

manje tuđih rješenja posredovanjem grafičkih listova baca posve novo svjetlo na djelo Marka Radoničića i Venerija Trevisana. To se dakako odnosi na njihove postaje Križnog puta: Radoničićeve u crkvi sv. Mateja (Dobrota u Boki kotorskoj) i Venerijeve u crkvi sv. Blaža (Vodnjan u Istri).

Što je zapravo Križni put? U postajama Križnoga puta uobličuju se događaji koje je Krist pod križom prošao od Pilatove sudnice do Kalvarije, gdje je bio raspet i gdje je umro. To razumijeva pobožnost i meditaciju prema pojedinim događajima iz Kristove muke, raspoređenima u određeni broj postaja. Poticaji su se

osnažili u 12.-14. stoljeću, u vrijeme križarskih vojni, kada je zaista bilo moguće oživjeti Kristov put križa u realnom, biblijskom prostoru. Broj postaja u početku nije bio određen, i tek se u 18. stoljeću ustalio na četrnaest. Neke od njih spominju se u Svetome pismu, dok druge dopunjavaju radnju s namjerom da se istakne dramska napetost. U tako osmišljenom ciklusu prikazani su sljedeći prizori koji nisu opisani u Evandelju: Isus pada pod križem (treća, sedma i deveta postaja), Isus susreće svoju majku (četvrta postaja) i Veronika pruža Isusu rubac (šesta postaja). U širenju pobožnosti prema Križnom putu istaknuli su se franjevci: središnja ličnost toga pokreta bio je u 18. stoljeću sv. Leonardo Portomauricijski (1676.-1751.), koji je, između tolikih drugih, podigao i Križni put u Colosseumu 27. prosinca 1750. godine.¹⁴⁾

*Juraj Pavločić, Evandelist Luka, Kaštel
Kambelovac, župna crkva*

*Juraj Pavločić, Evandelist Marko, Kaštel
Kambelovac, župna crkva*

Jednu od najranijih i najpoznatijih redakcija Križnoga puta izveo je godine 1747. Gian Domenico Tiepolo za *Oratorio della Crocifissione* u mletačkoj crkvi S. Polo. Prema njoj izvedeni su bakropisi 1749. godine, kojima su se mnogi umjetnici u pokrajini služili kao predlošcima.¹⁵⁾

Radoničićev i Venerijev ciklus s postajama Križnoga puta nastao je prema Križnom putu u mletačkoj crkvi Santa Maria del Giglio. Njih su prema narudžbi Sebastiana i Vincenza Pisanija izradili Francesco Zugno, Giovan Battista Crosato, Domenico Maggioto, Francesco Fontebasso, Giuseppe Angeli, Gaspare Diziani i Jacopo Marieschi 1755. godine. Njihova je djela između 1778. i 1779. godine gravirao Giuseppe Wagner.¹⁶⁾ Vjerojatno su se upravo tim bakropisima služili Marko Radoničić 1817. i Venerio Trevisan 1842. godine. Oni su, kao i Juraj Pavlović, slikari amateri. Stoga ne iznenađuje da su dosadašnji istraživači upravo u kompozicijskim rješenjima postaja, ne znajući za grafičke predloške, pronalazili određene vrijednosti.¹⁷⁾

U već spominjanoj kambelovačkoj župnoj crkvi izloženo je četrnaest postaja Križnoga puta koje su nastale prema istom, mletačkom predlošku iz crkve Santa Maria del Giglio. S obzirom na stupanj oštećenosti teško je iznijeti mišljenje o autoru, makar je don Frane Bego objavivši Treću postaju, zabilježio da je ona djelo Jurja Pavlovića.¹⁸⁾ Na zaključak da bi se moglo raditi o Pavloviću, upućuju brojne nespretnosti, kakve susrećemo i na njegovim sigurnim djelima: diskrepancija između originala i kopija toliko je izrazita da je teško pomišljati na kupovinu u Veneciji. U ovom slučaju zaista bi presudno bilo izvršiti restauratorski zahvat kao pretpostavku za odlučnije prosudbe.

Skupljen na jednome mjestu Pavlovićev religiozni opus pokazuje da su poticaji bili mnogo važniji negoli umjetnikova invencija i njegove oblikovne mogućnosti. Upravo je zbog toga njegovo djelo u cjelini beživotno i nijemo.¹⁹⁾

BILJEŠKE

- 1) *Juraj conte Pavlović retrospektiva*, predgovor Kruno Prijatelj, Split, 1996.
- 2) K. Prijatelj, "Portreti Jurja Pavlovića (?) iz splitskog Sjemeništa", *Adrias I*, Split, 1987., 215-221; isti, "Uklanjanje jednog upitnika", *Kulturna baština* 21, Split, 1991., 103-108.
- 3) K. Prijatelj, *Juraj Pavlović*, Split, 1962., 18. *Madonna della seggiola* i Andeo sa Sikstinske Madone.
- 4) *Correggio*, Milano 1970, t. XXII, kat. jed. 55, str. 102.
- 5) F. Bego, *Kaštel Kambelovac*, Kaštel Kambelovac, 1991, 368. Britvić piše: *Na zidu, iza velikog oltara, u pozlaćenom okviru je pala koja prikazuje Bl. Djevicu Mariju od Ružarija kojoj su sa strane sv. Mihovil i sv. Martin. Pala je rad slikara Pavlovića. Vrijednost 200 fiorina. Danas se slika nalazi na zidu uz ulazna vrata. Isti kambelovački svećenik spominje i drugu Pavlovićevu palu, kojoj danas nema traga. S južne strane nalazi se oltar posvećen Bl. Dj. Mariji od neoskrvnje-*

- nog začeca. Od bijelog je kamena s dvije crvene kolone i s palom slikara Pavlovića na kojoj je prikazana Gospa s sv. Franom i sv. Antom. Usp. F. Bego, n. dj., 368. Fotografija 71, str. 358.
- 6) O slici i oltaru pisao je Ljubo Karaman. *U velikom, poprečnom kraku crkve desno i lijevo su oltari Gospe od Zdravlja i anđela Stražara. I ova dva oltara su otprilike iz istog vremena kao i veliki oltar i poput njega su komponirani sa dva visoka stupa, običnom baroknom lomljenom korničom i anđelčićima na njoj. Samo što ova dva zadnja oltara nijesu izrađena iz skupocjenog mramora već iz kamena odnosno drveta i što su očito djela domaćih obrtnika. Oltar Gospe od Zdravlja podignut je prema predaji kao zavjet u vrijeme kuge god. 1731; slika za ovaj oltar nabavljena je za 453 mletačkih lira iste godine kada je dobavljen preko mora i veliki oltar (1736.). Oltar Gospe od Zdravlja danas se nalazi na desnoj strani poprečnog kraka crkve i izrađen je u prostom kamenu. Ruku domaćeg klesara odaju zdepasti anđeli teških bedara nad korničom, glavice anđela na podnožju stupova što kao u čudu gledaju i skupljaju usne te sirene sa strane oltara što izbijaju iz bujnog lista. Tipični su i stupovi na kojima se izvijaju isti mesni motivi koje tesar reže na stupovima iz drveta.*
- Prema Karamanu slika Gospe od Zdravlja iz g. 1736. jest radnja tek osrednje vrijednosti i po svoj je prilici bila naručena u domaćeg slikara. Marija sjedi na prijestolju sa Djetetom u krilu. Ispred nje je, s desne strane, sv. Sebastijan privezan na deblo i pogođen strijelnicama; pod nogama sveca je crveni plašt i mač, znakovi njegova vojničkog zvanja za života. S druge strane Marije, sv. Jere Pustinjak piše u knjigu koja podržava mrtvačka glava na kamenom stalku. Poviše Marije mali nađeo zapaljenom bakljom goni sotonu (grješnika). Ne znamo ime majstora ove slike (...). Usp. Lj. Karaman, "Crkva sv. Križa u Velom varošu", u A. Belas - Lj. Karaman, *Bratovština i crkva sv. Križa u Velom Varošu u Splitu 1439-1939*. Split, 1939., 50-51.
- U crkvi sv. Križa bio je oltar koji je dala podići obitelj Dudan, jer je jedna grana obitelji živjela u Splitu, a druga u Kaštel Kambelovcu. Upravo su oni mogli biti naručitelji slika kod Jurja Pavlovića, jer on neke članove obitelji portretira. Kada nadbiskup Antun Kačić 1734. godine pohodi crkvu sv. Križa u Velom varošu, bilježi sljedeće: *Oltar sv. Vincenca i sv. Katarine podignut je od obitelji Dudan iz Kaštel Kambelovca, od gosp. Vicenza Dudana pok. Antuna, koji će objasniti koje terete ima (ovaj oltar)*. Slično bilježi i nadbiskup Ivan Luka Garagnin u vizitaciji 1766. godine: *Nadbiskup je vizitirao oltar sv. Katarine i sv. Vicenca, patronatskog prava, kako kažu, gospode Dudan iz Kaštel Kambelovca. Gospoda Dudan dužna su se brinuti da se svake godine na blagdan ovih svetaca izreče sv. misa i da se da određena količina ulja za kandele, što oni nikako ne izvršavaju, pa je Preuzvišeni primas odredio da gospoda Dudan providjaju oltar svim onim što je potrebno za bogoštovlje ili pak da svoje pravo na oltar prepuste Bratovštini koja inače vodi brigu o ovom oltaru*. Usp. F. Bego, *Kaštel Kambelovac*, Kaštel Kambelovac, 1991., 208-209.
- 7) *Correggio*, Milano, 1970., str. 104., kat. i fot. 65.
- 8) *Juraj conte Pavločić*, Split, 1996., f. 33 i 27.
- 9) Spominje ih don Pavao Britvić. Usp. F. Bego, n. dj., 369.
- 10) Usp. reprodukcije u *Prijatelj*evim katalozima navedenih slikara.
- 11) K. Prijatelj, *Klasicistički slikari Dalmacije*, Split, 1964., 18.
- 12) K. Prijatelj, *Ivan Skvarčina*, Split, 1963., str. 33, kat. jed. 39.
- 13) Tako slika *Uznesenje Bl. Djevice Marije i Sv. Ivan Krstitelj*. Usp. B. Vižintin, Ivan Simonetti, Zagreb, 1965., 64.
- 14) Usp. *Enciclopedia Cattolica* XII, Città del Vaticano 1954., 1348-1351 (Witold Wehr, Via Crucis); *Enciclopedia Cattolica* VII, Città del Vaticano 1951., 1118-1120 (Paolo Toschi, Leonardo da Porto Maurizio). O Križnom putu sv. Leonardo piše: *Put križa protulijek je manama, očišćenje od razuzdanih strasti, uspjehšan poticaj na krepostan život*.

- 15) F. Pedrocchio, "L'Oratorio del Crocefisso nella Chiesa di San Polo", *Arte veneta XLIII*, Venezia, 1989-1990., 108-115.
- 16) G. M. Pilo, "La Via Crucis del Wagner", *Emporium*, anno LXIV-N. 1, vol. CXXXVII.-N. 757., 1958, 13-15.
- 17) M. Milošević, "Nekoliko arhivskih podataka o slikaru Marku Radoničiću iz Dobrote", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 13, Split, 1961., 289-290; *Istra* 117, nova serija, godište XXVIII, broj 1/2, Pula 1990, 27-54. (Dossier Venerio Trevisan: tekstovi M. Jelenića, A. Klimana i T. Maroevića, fotografije postaja Križnog puta na str, 39-43).
- 18) F. Bego, *Kaštel Kambelovac*, Kaštel Kambelovac, 1991., 383, f. 85.
- 19) Bez obzira na slikareve mogućnosti, Spličani nisu imali niti su pronašli alternative. Njegovi su suvremenici, također, svi odreda amateri. Važnijih narudžaba, osobito slika religiozne tematike, nije ni bilo. U cijelom gradu teško je naći vrjednije oltarne pale koja je nastala u prvoj polovici 19. stoljeća.

Radoslav Tomić

JURAJ PAVLOVIĆ: DIPINTI RELIGIOSI

Riassunto

L'autore pubblica un gruppo dei dipinti religiosi del pittore spalatino Juraj Pavlović (1803-1886). Egli tratta il metodo del suo lavoro basato sull'uso degli stampi grafici. Viene anche indicato che i pittori Marko Radoničić (Dobrota, 1785-1824) e Venerio Trevisan (Vodnjan, 1797-1871) mentre lavoravano alle immagini della via crucis altresì usavano gli stampi grafici, nati sul modello della via crucis nella chiesa veneta Santa Maria del Giglio.

Traduzione: Božidarka Ščerbe-Haupt